

9. Sander B. Justifying International Criminal Punishment: A Critical Perspective. *Philosophical Foundations of International Criminal Law: Foundational Concepts* / ed. by M. Bergsmo, E. J. Buis. Brussels : Torkel Opsahl Academic EPublisher, 2019. Pp. 167–240.

10. Vasiliev S. Punishment Rationales in International Criminal Jurisprudence: Two Readings of a Non-question. *Why Punish Perpetrators of Mass Atrocities? Purposes of Punishment in International Criminal Law* / ed by F. Jeßberger, J. Geneuss. New York : Cambridge University Press, 2020. Pp. 45–80.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-107>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ КОНКРЕТНИХ ТИПІВ ОЗБРОЄНЬ В РАМКАХ ВЕРСАЛЬСЬКО-ВАШИНГТОНСЬКОЇ СИСТЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Плотніков Олексій Вікторович

*кандидат юридичних наук,
старший юрист ГО «Десяте Квітня»
м. Одеса, Україна*

За наслідками Першої Світової Війни було укладено ряд договорів про скорочення озброєнь. Йдеться, в першу чергу, про роззброєння Німеччини за Версальським договором [1], про Вашингтонський договір про скорочення морських озброєнь [2] та окремі ініціативи з роззброєння в рамках Ліги Націй, які, однак, виявилися безуспішними [3, с. 1]. Варто відзначити тенденцію, що позначилася ще в Гаазі і повноцінно проявилася після Першої Світової Війни: розподіл міжнародної договірної бази щодо озброєнь на договори про скорочення озброєнь та договори про заборону чи обмеження озброєнь. Останню категорію слід розглядати як частину міжнародного гуманітарного права.

Перша спроба домовитись щодо заборони чи обмеження певних видів зброї відбулася вже в Вашингтоні в 1922 році. Йдеться про Договір стосовно використання підводних човнів та згубних газів в бойових діях від 6 лютого 1922 року [4]. Підписання цього договору зумовлювалося тиском громадської думки, обуреної жахливими наслідками застосування субмарин під час Першої Світової Війни. Це обурення було настільки сильним, що при підготовці Конференції американський капітан Ф. Шофільд підготував пропозицію щодо

повної заборони підводних човнів та знищення всіх підводних човнів як побудованих, так і тих, що перебували в стадії будівництва, яке, однак, не знайшло значної підтримки [5, с. 87], навіть попри те, що Велика Британія запропонувала відмовитись від всього свого підводного флоту, за умови, що інші держави вчинять так само [5, с. 91]. Перемогли, однак, позиції інших держав, зокрема Японії, які наполягали на збереженні підводних флотів та врегулюванні їхнього застосування [6, с. 64].

Внаслідок переговорів, було укладено угоду лише про врегулювання порядку застосування підводних човнів в бойових діях, зокрема щодо заборони необмежених нападів на торговельні судна, якщо є можливість здійснити огляд таких суден, а також щодо обов'язку підводних човнів забезпечити безпеку екіпажів та пасажирів торговельних суден перед їх знищенням [4]. Складно говорити про універсальність обмежень, яких вдалося в такий спосіб досягти, адже сторонами договору стали лише 11 держав. Зрештою, договір так і не набув чинності через позицію Франції, яка відмовилася ратифікувати договір через заперечення проти обмеження підводних човнів.

Нова спроба врегулювати використання підводних човнів була зроблена в Лондоні в 1930 року під час укладення Лондонського договору про скорочення морських озброєнь [7], що був укладений в 1930 році з метою осучаснення та уточнення умов Вашингтонського договору 1922 року. Статтею 22 цього Договору уточнялися норми щодо підводної війни, зокрема було уточнено обов'язок забезпечувати безпеку пасажирів та команди торговельного судна перед його знищенням та визначалося, що шлюпки не можуть вважатися безпечним місцем, якщо тільки поряд немає землі або іншого судна, яке могло б подбати про врятованих з потопленого судна за поточного стану моря. Хоча сторонами і були ведучі морські держави, серед них не було, наприклад, СРСР та Німеччини. Зрештою, під час Другої Світової Війни встановлених обмежень не дотримувалися навіть держави-підписанти договору [наприклад: 8, с. 447], що свідчить про його повну безуспішність в справі обмеження озброєнь.

Більш успішною можна вважати заборону в міжвоєнний період хімічної зброї. Початковою точкою руху за обмеження такої зброї можна вважати Версальський договір, відповідно до статті 171 якого, «застосування задушливих, отруйних чи інших газів та всіх аналогічних рідин, матеріалів чи пристроїв забороняється, їх виробництво та імпорт суворо заборонені в Німеччині. Те саме стосується матеріалів, спеціально призначених для виробництва, зберігання та використання вказаних продуктів чи пристроїв» [1].

Включення таких положень до мирних договорів з переможеними було зумовлено обвинуваченнями їх в ініціації хімічної війни. Водночас, їхні норми прямо не забороняли використання хімічних засобів боротьби з заворушеннями та хімічних засобів впливу на навколишнє природне середовище (дефоліантів), що не були відомі в цей період, і що породило дискусію про те, чи дійсно вони були заборонені Версальським та іншим договорами [9].

Початок 1920-х років характеризувався антивоєнною атмосферою та прагненням до подальшої заборони зброї, що спричинила стільки страждань під час Першої Світової Війни [10]. Як наслідок, до Вашингтонського договору, що, в цілому, стосувався обмеження морських озброєнь були включені положення щодо заборони хімічної зброї, що було сформульоване в термінах, подібних до Версальського договору та ухвалене на пропозицію делегації США.

Формулювання Вашингтонського договору було наступним: «використання задушливих, отруйних чи інших газів та всіх аналогічних рідин, матеріалів або пристроїв, що було справедливо засуджене загальною думкою цивілізованого світу, та заборона яких була проголошена в договорах між більшістю цивілізованих країн. Держави-підписанти, з метою добитися того, аби ця заборона стала загально-визнаною як частина міжнародного права, обов'язкова з міркувань совісті та практики народів, проголошують свою згоду на таку заборону, погоджуються бути пов'язаними договором між собою та запрошують інші цивілізовані народи приєднатися до нього» [4].

Це положення базувалося на пропозиції США, що була ухвалена на підставі проекту, запропонованого державним секретарем Ч. Г'юзом. З метою її просування Г'юз створив дорадчий комітет з видатних громадян, призначених президентом В. Гардінгом, який намагався мобілізувати громадську думку на підтримку договору. Внаслідок цієї діяльності, Сенат США погодився одноголосно погодився на ратифікацію Договору, проте, як вже зазначалося, Договір так і не набув чинності через позицію Франції щодо підводних човнів.

Література:

1. Treaty of Peace between the Allied and Associated Powers and Germany, 28 June 1919. URL: https://www.foundingdocs.gov.au/resources/transcripts/cth10_doc_1919.pdf (дата звернення: 30.10.2024).

2. Treaty between the British Empire, France, Italy, Japan and the United States of America for the Limitation of Naval Armament, 6 February 1922. URL: <https://treaties.fcdo.gov.uk/data/Library2/pdf/1924-TS0005.pdf> (дата звернення: 30.10.2024).

3. Ikonomidou H. A. The Administrative Anatomy of Failure: The League of Nations Disarmament Section, 1919–1925. *Contemporary European History*. 2021. No 30(3).
4. Treaty in Relation to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare, 6 February 1922. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/ru/ihl-treaties/washington-treaty-1922>. URL: <https://treaties.fcdo.gov.uk/data/Library2/pdf/1924-TS0005.pdf> (дата звернення: 30.10.2024).
5. Douglas L. H. The Submarine and the Washington Conference of 1921. *Naval War College Review*. 1974. Vol. 26. No 5. P. 86–100.
6. Asada S. Japan's "Special Interests" and the Washington Conference. *The American Historical Review*. 1961. Vol. 67, No 1. P. 62–70.
7. Treaty for the Limitation and Reduction of Naval Armaments, (Part IV, Art. 22, relating to submarine warfare), 22 April 1930. URL: <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/submarine-warfare-rules-1930> (дата звернення: 30.10.2024).
8. Sturma M. Atrocities, Conscience and Unrestricted Warfare: US Submarines during the Second World War. *War in History*. 2009. Vol. 16. No 4. P. 447–468.
9. Bunn G. Gas and Germ Warfare: International Legal History and Present Status. Chemical and Biological Warfare Symposium, 1870. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC286219/pdf/pnas00092-0274.pdf> (дата звернення: 31.10.2024).
10. Schmit M.N. War, Technology and International Humanitarian Law. Harvard University OPCR Occasional Paper Series. 2005. URL: <https://hhi.harvard.edu/publications/war-technology-and-international-humanitarian-law> (дата звернення: 01.11.2024).